

DEȘFIINȚAREA
OMULUI

Născut în Irlanda în 1898, C.S. Lewis a studiat la Malvern College timp de un an, după care și-a continuat studiile în particular. A obținut cu distincție o triplă licență la Oxford și a fost profesor la Magdalen College, precum și unul dintre diriguitorii acestui colegiu între 1925 și 1954. În 1954 a devenit profesor de literatură medievală și renescentistă la Cambridge. A fost un excepțional și îndrăgit conferențiar și a avut o influență profundă și durabilă asupra studenților săi.

C.S. Lewis a fost mulți ani ateu; și-a descris convertirea în *Surprised by Joy (Surprins de bucurie)*: „În ultimul trimestru din 1929 m-am dat bătut, am recunoscut că Dumnezeu este Dumnezeu... eram, pesemne, în seara aceea cel mai șovăielnic și mai abătut convertit din toată Anglia.“ Această experiență a fost cea care l-a făcut să înțeleagă nu numai indiferența față de religie, ci și refuzul activ de-a o accepta, iar ca scriitor creștin, dăruit fiind cu o minte strălucită și logică și cu un stil limpede și viu, a fost fără egal. Multe dintre cărțile sale cele mai importante au fost traduse la Editura Humanitas, care i-a dedicat o serie de autor. Printre acestea se numără: *Of this and Other Worlds (Despre lumea aceasta și despre alte lumi)*, *Mere Christianity (Creștinism, pur și simplu)*, *Fern-seeds and Elephants and Other Essays on Christianity (Ferigi și elefanți și alte eseuri despre creștinism)*, *Reflections on the Psalms (Meditații la Psalmi)*, *The Great Divorce (Marea despărțire)*, *Miracles, The Four Loves, The Problem of Pain (Despre minuni. Cele patru iubiri. Problema durerii)*, *A Grief Observed (De ce, Doamne? O radiografie a suferinței)*. A scris și cărți pentru copii, precum celebra serie *Cronicile din Narnia*, science-fiction și multe lucrări de critică literară. Cărțile sale sunt cunoscute de milioane de oameni, pretutindeni în lume, prin traduceri. S-a stins din viață la 22 noiembrie 1963, în locuința sa din Oxford.

C.S. Lewis

DESFIINTAREA OMULUI

SAU

CUGETĂRI ASUPRA EDUCAȚIEI,
CU REFERIRE ÎNDEOSEBI LA PREDAREA
ENGLEZEI ÎN CLASELE MARI

Traducere din engleză
de Petruța-Oana Năiduț

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Cuprins

Oameni fără piept

9

Calea

31

Desființarea omului

51

Note

75

ANEXĂ

Texte care ilustrează *Tao*

83

Maestrul spune: „Să te avânți în cercetarea unei învățături
ciudate poate să-ți facă rău, așa că mai bine ține-te deoparte.“
(Confucius, *Analecte*, 2. 16)

Oameni fără piept

*Astfel trimise poruncă săucidă,
Și pruncii au fost dați de-ndată morții.*
(Carol)

Mă îndoiesc că acordăm suficientă atenție manualelor de școală. Iată de ce am ales ca punct de pornire pentru aceste prelegeri o cărticică de engleză pentru „băieți și fete din clasele mai mari“. Nu cred că autorii cărții (e vorba de doi inși) au fost cătuși de puțin rău intenționați și mă simt dator să le mulțumesc atât lor, cât și editorului pentru exemplarul gratuit pe care mi l-au trimis. În același timp, însă, nu am nimic bun de zis în privința lor. Iată o problemă delicată. Nu doresc să pun la stâlpul infamiei doi dascăli modești, care și-au dat toată silința; nu mă pot, totuși, abține să îmi exprim părerea despre ceea ce socotesc a fi tendința generală a lucrării lor. Motiv pentru care propun ca numele acestora să fie trecute sub tăcere. Mă voi referi, prin urmare, la cei doi domni folosind numele Gaius și Titius, iar la manualul dumnealor ca la *Cartea Verde*. Însă vă asigur că o astfel de carte există și că ea se găsește în biblioteca mea.

În capitolul doi, Gaius și Titius citează binecunoscuta istorie a lui Coleridge la cascadă. Vă amintiți

că de față erau doi călători: unul a descris cascada drept „sublimă”, celălalt drept „frumoasă”; și că poetul a aprobat judecata celui dintâi, respingând-o dezgustat pe a celui de-al doilea. Episodul este comentat de Gaius și Titius după cum urmează: „Când omul a spus *Este sublimă*, remarcă părea că se referă la cascada... De fapt... el nu făcea o remarcă despre cascada, ci despre propriile sentimente. Ceea ce voia să spună era *Am sentimente care, în mintea mea, sunt asociate cu termenul „sublim”* sau, pe scurt, *Eu nutresc sentimente „sublime”*. Iată un mod cam sumar de a lămuri o serie de chestiuni dificile și profunde. Însă autorii nu au sfârșit încă, ci adaugă: „Această confuzie este mereu prezentă în modul nostru de a utiliza limbajul. Dăm impresia că spunem ceva foarte important despre un lucru: și, de fapt, nu facem altceva decât să vorbim despre sentimentele noastre”.¹

Înainte de a studia mai atent problemele ridicate de acest mic paragraf memorabil (destinat, după cum vă amintiți, „claselor mai mari”), trebuie îndepărtată o simplă confuzie, căreia îi cad pradă Gaius și Titius. Chiar și din punctul lor de vedere – sau din orice alt punct de vedere la care ne-am putea gândi – cel ce spune *Este sublimă* nu vrea să afirme prin asta *Eu nutresc sentimente sublime*. Chiar dacă am lua de bun faptul că însușiri precum sublimitatea sunt doar sentimentele noastre proiectate, pur și simplu, asupra lucrurilor, emoțiile care provoacă

asemenea proiecții sunt corelativele, așadar aproape opusele, însușirilor proiectate. Sentimentele care determină pe cineva să numească un obiect „sublim“ nu sunt sentimente sublime, ci sentimente de venerație. Dacă afirmația *Este sublimă* trebuie neapărat redusă la o declarație privind sentimentele vorbitorului, traducerea potrivită ar fi *Eu nutresc sentimente smerite*. Dacă am aplica în mod consecvent grila de lectură propusă de Gaius și Titius, am ajunge la evidente absurdități. Ei ar fi siliți să susțină că *Ești demn de dispreț* înseamnă *Eu nutresc sentimente demne de dispreț*; că, de fapt, *Sentimentele tale sunt demne de dispreț* înseamnă *Sentimentele mele sunt demne de dispreț*. Nu trebuie, totuși, să zăbovim asupra acestui punct, un adevărat *pons asinorum** în ceea ce privește subiectul nostru. Ar fi nedrept chiar față de Gaius și Titius să subliniem ceea ce este, fără îndoială, o simplă inadvertență.

Școlarul care citește acest fragment din *Cartea Verde* va lua drept adevărate două lucruri: în primul rând, că toate propozițiile care conțin un predicat de valoare sunt afirmații privind starea emoțională a vorbitorului și, în al doilea rând, că toate afirmațiile de acest fel sunt lipsite de importanță. E adevărat că Gaius și Titius nu au spus asta explicit. Ei nu tratează decât un anumit predicat de valoare („sublim“)

* „Piedică pentru proști“ (n. tr.).

ca pe un cuvânt descriind sentimentele vorbitorului. Elevilor nu le rămâne decât să aplice ei înșiși același tratament tuturor predicatelor de valoare: nu sunt împiedicați câtuși de puțin să o facă. Autorii pot să dorească sau să nu dorească extinderea ariei de aplicație a afirmației lor: e posibil să nu fi acordat nici cinci minute din viață unei reflecții serioase asupra problemei. Nu mă interesează aici ce au dorit ei, ci efectul pe care îl va avea, cu siguranță, manualul lor asupra minții școlarului. De altfel, ei nici n-au susținut că judecățile de valoare ar fi lipsite de importanță. Ei afirmă că noi „*părem* a spune ceva foarte important“ când, de fapt, „spunem *doar* ceva despre propriile sentimente“. Nici un școlar nu va fi în stare să se sustragă influenței pe care o are asupra lui sugestia cuvântului *doar*. Asta nu înseamnă, desigur, că, pornind de la cele citite, el va ajunge, prin inferență conștientă, la o teorie filozofică generală, conform căreia toate valorile sunt subiective și triviale. Adevărata influență a lui Gaius și Titius ține tocmai de faptul că au de-a face cu un copil: un copil care crede că „se pregătește la engleză“ și nu are nici cea mai vagă idee că în joc sunt probleme de etică, teologie și politică. Nu este vorba de o teorie, ci de o premisă pe care ei i-o întipăresc în minte și care, zece ani mai târziu, când a uitat de unde provine și nu este conștient de prezența ei, îl va determina să adopte o anumită poziție într-o controversă

pe care nu a identificat-o nicidecum drept controversă. Bănuiesc că înșiși autorii abia de își dau seama în ce fel îl modelează pe școlar, care, la rândul-i, nu-și poate da seama în ce fel este modelat.

Înainte de a analiza acreditarea filozofică a poziției față de valoare adoptate de Gaius și Titius, aș dori să arăt consecințele sale practice asupra procesului de învățare. În capitolul patru, ei reproduc un anunț stupid legat de o croazieră de plăcere și purced la inocularea disprețului pentru acest fel de a scrie.² În anunț se spune că cei care își cumpără bilete pentru croazieră „vor străbate Oceanul de Vest pe care a navigat Drake din Devon“, „aventurându-se în căutarea comorilor din Indii“ și vor aduce cu ei o „comoară“ de „momente neprețuite“ și de „culori strălucitoare“. Este, neîndoielnic, o mostră de scriere proastă: o exploatare fără scrupule, printr-o retorică joasă, a simțămintelor de uimire și de plăcere încercate de cei ce vizitează locuri asociate cu istoria sau legenda. Dacă Gaius și Titius și-ar fi împlinit datoria, învățându-și cititorii arta compoziției în engleză (așa cum promisese să facă), treaba lor ar fi fost să alătore acestui anunț fragmente din operele unor mari scriitori, în care simțămintele cu pricina își găsesc expresia potrivită și, apoi, să arate în ce constă diferența dintre texte.

Ar fi putut cita celebrul fragment din *Insulele de Vest* de Johnson, care se încheie astfel: „Prea puțin

de invidiat e omul al cărui patriotism nu ar prinde aripi pe câmpia de la Maraton și a cărui evlavie nu s-ar înflăcăra printre ruinele din Iona“.³ Ar fi putut alege acel pasaj din *Preludiul* lui Wordsworth în care poetul descrie cum a simțit întâi coborându-i-se în minte cu „Greutate și putere, Putere ce creștea sub greutate“ amintirea Londrei antice.⁴ O lecție care să pună anunțul respectiv față în față cu asemenea scrieri și să discearnă, astfel, binele de rău ar fi fost una demnă de învățat. Ar fi avut în ea vlagă și savoare, căci pomul cunoașterii și cel al vieții cresc împreună. Ar fi avut de asemenea meritul să fie o lecție de literatură: materie de care Gaius și Titius, în ciuda scopului declarat, se feresc în mod inexplicabil.

Cei doi nu fac decât să sublinieze că luxoasa ambarcațiune motorizată nu va naviga, de fapt, pe urmele lui Drake, că turiștii nu vor avea parte de nici o aventură, că nu vor aduce acasă decât comori de natură pur metaforică și că o excursie până la Margate le-ar putea procura „toată plăcerea și odihna“ de care au nevoie.⁵ Toate acestea sunt cât se poate de adevărate, lucru pe care l-ar fi putut constata și persoane mai puțin înzestrate decât Gaius și Titius. Ceea ce ei au omis ori au privit cu nepăsare este faptul că exact același tratament ar putea fi aplicat unei ample literaturi de bună calitate, care descrie simțămintele cu pricina. La urma urmei, ce ar aduce cu adevărat nou istoria creștinismului britanic tim-